

INTERFERENSIYA HODISASINING TILDA VOQEALANISHI XUSUSIDA OLIMLARNING TADQIQOTLARI VA QARASHLARI

Murodova Moxigul

BuxDu magistratura 2- bosqich talabasi

ABSTRAKT

Uzoq vaqt davomida tilshunoslikda interferensiya hodisasi faqat to'g'ridan-to'g'ri til aloqasi natijasida kelib chiqishi kuzatilgan. 19-asrning oxirida ko'p millatli davlatlarda tillarni o'rganish natijasida olimlar tillar bir-biriga ta'sir qiladi va tillar aralashadi degan xulosaga kelishdi. Garchi yoritiladigan mavzu uzoq vaqtlardan beri ko'plab tilshunos olimlar tomonidan o'rganib chiqilgan bo'lsada, shunga qaramay, u bir qator sabablarga ko'ra dolzarbligicha qolmoqda. Birinchilardan bo'lib, interferensiya hodisasining ta'rifi haligacha bahsli bo'lib kelmoqda. Agar tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, interferensiya hodisasi asosan salbiy ma'noda qaralar edi, vaqt o'tishi bilan uning tilga ijobiy ta'sir ko'rsatishi haqida fikrlar paydo bo'ldi. Yana bir munozarali tomoni bu – tadqiqotchilar orasida interferensiya namoyon bo'ladigan sohalarni belgilashdagi qarashlarning turlicha bo'lishi edi. Biroq an'analarga ko'ra, interferensiya fonetik, leksik va grammatik bo'lishi mumkin degan xulosaga kelishgan. 20 - asrning oxirida ular bu hodisani tillararo (nafaqat ikki tilli, balki ko'p tilli) ham bo'lishi mumkinligi haqida gapira boshladilar

Kalit so'zlar: *Interferensiya, tillararo interferensiya, ichki interferensiya, lingvistik interferensiya, sintaktik interferensiya*

Rus-polyak tilshunosi I.A.**Boduen de** Kurtene tillarning aralash tabiati haqida birinchilardan bo'lib gapira boshladi. Tillarning bir-biriga ta'siri ostida olim aloqa paytida tillarning qayta tuzilishi haqida fikr yuritdi. Shu bilan birga, uning asosiy fikri shundaki, tillar aloqaga kirishganda nafaqat bir tilning boshqa til birliklarini qarz olishi, balki umuman tillarning yaqinlashishi ham sodir bo'ladi.

I. A. Boduen de Kurtenening fikri sharqiy lusatiya lahjasini o'rgangan tilshunos olim Shcherba tomonidan davom ettirildi. Ushbu tadqiqotlar olimga til aloqalarining zamonaviy nazariyasi uchun muhim bo'lgan xulosalar chiqarishga imkon berdi. Aynan L. V. Shcherba til aloqalarini interferensiya hodisasi (aralashuv jarayoni) sifatida o'rganish va tavsiflash dasturini bayon qilgan. Ushbu jarayonning mohiyati ma'ruzachi tili va tinglovchi tilining o'zaro moslashishi va ikkala aloqa qiluvchi til normalarining mos ravishda o'zgarishi bilan belgilanadi. Va shunga asoslanib 1915-yilda "Sharqiy Lusatiya lahjasi" asarini yaratdi. Shundan keyin, tilshunos bir muddat nemis va polyak

tillarining aralashuvi natijasida yuzaga kelgan Mozakov lahjasida gaplashadiganlar orasida yashadi va tilni tahlil qilishga harakat qildi. Tilshunos-olimning sa'y-harakatlari o'laroq tillarning bir-biriga ta'siri to'laqonli kashf qilindi.

1953 yilda V. Vaynreichning "Til aloqalari" asari nashr etildi, unda "lingvistik interferensiya" atamasi batafsil ochib berildi. Aynan shu monografiyadan so'ng "interferensiya" atamasi keng tarqaldi. "Ikki til, - deb yozadi V. Vaynreyx, - bir shaxs tomonidan bir paytda navbatma-navbat ishlatilsa, aloqada bo'ladi. Shunday qilib, aloqa joyi tilni ishlatadigan shaxslardir." Interferensiya bu- ikki tilli shaxsning nutqda bir nechta tillarni bilishi natijasida yuzaga keladigan har qanday til normalaridan chetga chiqish holatlari"- deb ta'riflaydi V. Vaynreich o'z asarida.

V. N. Yarseva tomonidan tahrirlangan lingvistik ensiklopedik lug'atda Interferensiyaning quyidagi ta'rihi keltirilgan:

"Interferensiya-bu ikki tillilik sharoitida til tizimlarining o'zaro ta'siri natijasidir, bu til aloqalari paytida yoki mahalliy bo'lmagan tilning individual rivojlanishi bilan rivojlanadi; birinchisining ta'siri ostida ikkinchi til tizimi normalarida sodir bo'ladigan o'zgarishlarda ifodalanadi".

V. V. Alimov o'zining "Tarjimadagi Interferensiya" asarida, ko'p yillar davomida til aralashuvi faqatgina to'g'ridan-to'g'ri til aloqasi natijasida paydo bo'ladigan lingvistik hodisa sifatida talqin etilgan-u, biroq bilvosita aralashuvdan kelib chiqadigan interferensiya deyarli ko'rib chiqilmaganligiga e'tibor qaratadi [1, p.35]. Garchi vositachilik faoliyatida yuzaga keladigan interferensiyani o'rganishga o'xshash yondashuv g'oyasi V. Vaynreyx, A. Martin, X. Shuxardt, J. Munen va boshqalarning asarlarida bir necha bor ifoda etilgan bo'lsada, umuman olganda, ushbu bayonot haqida kam fikr yuritiladi va deyarli barcha olimlar bunday tadqiqot ehtimoliga shubha bilan qarashdi.

G. Shuhard (1950), I. Valda (1961), V. V. Ivanova (1962), A. R. Lui Roy (1965), S. M. Ervina (1972) kabi turli tadqiqotchilarning turli yillarda yozilgan asarlarini e'tiborga olmaslikning iloji yo'q. Chunki ushbu asarlarning barchasi mazmun jihatdan turli qarashlar bilan bo'lsada bitta muammoni ochib, tasniflab berishga qaratilgan.

R. Ladoning "Lingvistika va madaniyat " monografiyasini asosiy ishlardan biri deb atashimiz mumkin. Bu asar 1957 yilda nashr etilgan. Unda tillarning aralashuvi bilan bog'liq hodisalar bayon qilingan. Yili bilan farq qiladigan yana bir muhim asar L. V. Shcherbaning "Tillarning aralashish konsepsiyasi to'g'risida" asari edi Ushbu asarlarning chiqarilishi bilan tilshunoslikda asosiy e'tibor amaliy qismga o'tkaziladi. Interferensiya asta-sekin qiyosiy tilshunoslikdan ajralib "Kontrastiv lingvistika " ning o'rganish obyektiga aylanadi.

Shu mavzuda olib borilgan shuncha tadqiqotlarga qaramay, interferensiya borasida haligacha bitta to'xtamga kelinmagan. Olimlar muammoga turli tomonlardan

yondashishlari bilan uning turli xil aspektlararini ochib berishadi. E. Xaugen " Til aloqasi " asarida interferensiya "qisman moslik " deya ta'riflaydi. Ushbu nazariyaga asoslanib, til birligi bir vaqtning o'zida ikki til tizimining elementi bo'la oladi deyish mumkin.

Ushbu yo'nalishda katta qadam 1989 yilda Leypsigda "Tarjimada interferensiya" to'plami nashr etilganida qilingan edi. Va bu kitob muammoli va metodologiya nuqtai nazaridan juda xilma-xil bo'lgan maqolalar to'plamidan iborat bo'lib, tarjimada interferensiya muammosini har tomonlama tahlil qilmasa ham, tadqiqotning asosiy yo'llari va yo'nalishlari bu erda bayon etilgan.

V. Yu. Rozenzveyg interferensiyani tillar aloqa qilganda ikki tillilik sharoitida qoidalardan chetga chiqish, normalarning buzilishi deb talqin qiladi. Yana bir tilshunos A. Dibold interferensiyaga "tillarning aloqasi natijasida sodir bo'ladigan til o'zgarishi" deb ta'rif beradi. Charls Xoket o'zining "Zamonaviy tilshunoslik kursi" asarida shunday yozadi: "Interferensiya bu alohida hodisa emas, balki gapiruvchi tomonidan ona tilidagi birliklarni ikkinchi tilda qo'llab yuborishdan kelib chiqadi."

Bir qator tilshunoslar chet tili nutqdagi buzilishlar va interferensiyaning namoyon bo'lishi o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rmaydilar. Ular bu hodisaga quyidagicha baho beradilar: Interferensiya-bu ikki tilli shaxsda paydo bo'lgan ko'nikmalarning o'zaro ta'siridan kelib chiqqan nutqning shartli buzilishi.

E. M. Oxunzyanov Interferensiya va transfertensiya tushunchalariga alohida-alohida ta'rif beradi: Interferensiya, tilshunosning fikriga ko'ra, tillarni boyitishga yordam beradigan ijobiy ta'sirga ega, transferensiya esa o'z tilining normalarini o'rganilgan tilga beixtiyor noto'g'ri ko'chirish demakdir.

Garchi asta-sekin interferensiyani nafaqat salbiy ta'sirni, balki ijobiy ta'sirni ham ko'rsatadigan asarlar paydo bo'la boshlagan bo'lsa-da, ammo fanda ushbu nazariyani qo'llab - quvvatlovchi asarlar nisbatan kam edi. K. K. Platonov birinchilardan bo'lib fanga "ko'nikmalar interferensiyasi" tushunchasini olib kirdi. Bu tushuncha ortida olim "ona tili ta'siri ostida chet tilini bilish qobiliyatini kamaytirishi yoki kuchaytirishi" mumkin bo'lgan interferensiyani nazarda tutadi.

L. N. Kovilina o'zining "sintaktik interferensiya va uni o'rganish usullari" asarida ikki tilli yoki chet tilini o'rganayotgan kishining nutq xatolari butun jamiyatning xatolarini birlashtiradi va shunga borib taqaladi "degan taklifni beradi.

Tillararo interferensiyadan tashqari, tadqiqotchilar til ichidagi interferensiyani ham o'rganib chiqdilar. L. V. Bondarko o'z ishini aynan shu turdagi interferensiyaga bag'ishlab yozdi. Uning yozishicha, adabiy til normalari va shevalarning aloqasi o'laroq tilda turli xil adabiy nutq ko'rinishlari paydo bo'ldi.

Interferensiyani tasvirlab berishda V. A. Vinogradovning asarlari umumiy e'tirofga sazovor bo'ldi. U interferensiyani o'rganish jarayonida yoki ikki tilli

sharoitda ona tili ta'sirida chet tili normalari va tizimidan chetga chiqish deb tasvirlaydi. Til aralashuvi tushunchasini talqin qilishda esa A. E. Karlinskiyning asarlari alohida e'tiborga loyiqdir. Karlinskiy o'z asarida "nutq mutatsiyasi" va "til diffuziyasi" kabi tushunchalarni taqdim etdi.

Interferensiya muammosi G. M. Vishnevskaya (1993), N. B. Mechkovskaya (1983), V. V. Alimov (2004), F. S. Ahmetzyanova (2010), V. D. Shevchenko (2011), R. K. Alishova (2012) va boshqa yetuk olimlar tomonidan o'rganildi. So'nggi o'n yillik asarlarda "interferensiya" ta'rifiga yangi tushunchalar olib kirlmadi. An'anaga ko'ra, V. Vaynreich tomonidan berilgan tavsif hozirgi kun zamonaviy lingvistika uchun asos qilib olingan.

Turli xil yillarda yozilgan asarlarda aks etgan olimlarning fikrlari bilan tanishib, biz quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin:

Birinchidan, muammoning dolzarbligi faqatgina bir necha yillar oldin ayon bo'ldi. Shu kungacha mavzuga doir asarlar juda kam edi. Faqatgina XIX asrning ikkinchi yarmidan keyingina ko'zga ko'rinarli asarlar paydo bo'la boshladi va shundan keyin asarlar soni tobora oshib bordi

Ikkinchidan, avvallari asosan interferensiya nazariy jihatdan o'rganilgan bo'lsa, hozirda interferensiyani amaliy jihatdan ko'rib chiqish birinchi o'ringa chiqib oldi. Tillaaro turli xil tadqiqotlar olib borilmoqda va interferensiyaning yangicha talqinlari va ko'rinishlari o'rganilmoqda.

Uchinchidan, interferensiya tilning barcha sohalarda turlicha ko'rinishda namoyon bo'lganligi sababli, uni tadqiq qilishga bo'lgan qiziqish yanada ortib bormoqda. Bundan tashqari, uning ko'p jihatlari hali ko'p o'rganilmagan deb qaralganligi uchun ham, haligacha jiddiy e'tibor talab qiladi.

To'rtinchidan, mavzuga bag'ishlab yozilgan asarlarning ko'pligiga qaramay, yagona ta'rif yoki yagona tasniflash yo'q. Biroq, shu narsa aniqki, ushbu hodisaning namoyon bo'lishi uchun til aloqasi zarur. Bu hodisa ikki tillilik jarayonida yoki ko'pincha ta'limga oid jarayonlarda kuzatiladi. Aynan interferensiya hodisasi paydo bo'ladigan joy ham shaxsning o'zidir. Qachonki inson o'zining ona tilisi bo'lmagan til bilan aloqa qilganda, o'zi bilmagan holda, oddiy bilimsizlik natijasida xorijiy tilga aloqador bo'lmagan elementlarni qo'llashi natijasida ushbu hodisaning kelishib chiqishiga sabab bo'ladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Алимов, В. В. *Интерференция в переводе (на материале профессионально ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации) : дисс...докт. филол. наук : 10.02.19 / В. В. Алимов ; Ин-т языкознания РАН. – М., 2004. – 40 с.*
2. Алишова, Р. К. *Грамматическая интерференция в английском и кыргызском языках / Р. К. Алишова // Вестник БГУ им. К. Карасева. – Брянск, 2012. – № 1 (21). – С. 218-220.*
3. Catford J. C. *A linguistic theory of translation. Lnd., Oxford Univ. Press. 1965. Encyclopedia of Britain. London. 2000.*
4. Graham I. *Difference in Translation. Camell University Press, 1985.*
5. Комиссаров, В. Н. *«Ложные друзья» переводчика в структуре английского высказывания : (к постановке проблемы) / В. Н. Комиссаров // Мосты. Журнал переводчиков. – М., 2005. – № 2. – С. 15-17.*
6. Коробова, И. В. *Межъязыковая интерференция при обучении фонетике английского языка / И. В. Коробова // Межкультурная коммуникация и перевод. – М., 2004. – С. 60-65.*
7. Лясковская, Я. В. *Некоторые пути преодоления интерференции при обучении русскому языку как иностранному / Я. В. Лясковская // Молодёжь XXI века : шаг в будущее : материалы XVII региональной научно-практической конференции (24 мая 2016 года) : в 4 т. – Благовещенск, 2016. – Т. 1. – С. 156-158.*
8. Николаев, А. И. *Интерференция на уровне интонации в коммуникативных типах предложения в ситуации искусственного многоязычия. / А. И. Николаев, И. Т. Артемьев // Вестник СВФУ. – Якутск, 2011. – Т. 8. – № 4. – с. 111-118.*
9. Vinogradov V. S. *Перевод: Общие и лексические вопросы. Учебное пособие. М. "Книжный дом "Университет". 2006.*
10. Vladimirova N. V. *«Некоторые проблемы художественного перевода с русского на узбекский», дисс. на соискание ученой степени кан. фил. наук. Т. 1958.*
11. Vlahov S., Florin S. *Непереводимые в переводе. Москва. 1980.*
12. Щерба, Л. В. *Восточнолужицкое наречие. – Пг., 1915. – 194 с. 100.*
13. Щерба, Л. В. *О понятии смешения языков / Л. В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л., 1958. – С. 40-53.*
14. Щерба, Л. В. *К вопросу о двуязычии / Л. В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – Л. : Изд-во «Наука», 1974. – С. 313-318.*